

PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ PILIETIŠKUMO KOMPETENCIJOS UGDYMAS(IS) IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE

Dr. Sigita Saulėnienė

Kauno kolegija

Emilija Trepeikaitė

Kauno lopšelis-darželis „Pagrandukas“

DOI: <https://doi.org/10.52320/svv.v1iVIII.291>

Anotacija

Straipsnyje siekiama išsiaiškinti, kaip ugdoma priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiškumo kompetencija ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Straipsnyje aptariama pilietiškumo kompetencija ir jos ugdymas(is) priešmokykliniame amžiuje. Tada nustatomi priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiškumo kompetencijos ugdymo(si) praktiniai veiklos aspektai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Atliktas užsakomasis kokybinis tyrimas 2023 m. kovo-balandžio mėn. Kauno lopšelyje-darželyje „X“. Pasitelkti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, apklausa žodžiu (dalinai struktūruotas interviu). Tyrimo rezultatai atskleidė: pilietiškumo kompetencija priešmokykliniame amžiuje apibrėžiama kaip pilietinių ir demokratinų vertybinių nuostatų formavimas ir plėtojimas. Pilietiškumo kompetenciją sudaro šie sandai: pilietinis tapatumas ir pilietinė galia, gyvenimas bendruomenėje kuriant demokratišką visuomenę, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms ir valstybės kūrimas bei valstybingumo stiprinimas tarptautinėje bendruomenėje. Empirinio tyrimo duomenų analizė išryškino įgyvendinamo pilietiškumo ugdymo turinio problemas. Atkreiptinas dėmesys į piliečių teisių ir pareigų žinojimą, veiklą visuomenės labui, formuojant vidines žmogaus nuostatas. Stokojama demokratinų vertybių perteikimo būdų ir metodų taikymo įvairovės ugdymo(si) procese. Taigi, galima daryti prielaidą, kad pilietiškumo kompetencijai ugdyti(s) ikimokyklinio ugdymo įstaigoje reikėtų tikslingai į ugdymo(si) procesą įtraukti įdomių, neįprastų veiklų, kurios padėtų vaikams geriau sutelkti dėmesį ir perimti demokratinės vertybes.

Pagrindiniai žodžiai: priešmokyklinis ugdymas, pilietiškumo kompetencija, pilietiškumo kompetencijos ugdymas.

Įvadas

Temos aktualumas. XX amžiuje daugelis demokratinų valstybių išreiškė šiuolaikinio pilietinio ugdymo poreikį, į kurį buvo įtrauktos demokratinio įsipareigojimo, socialinės įtraukties, tolerancijos ir pilietinio ugdymo temos (Holle, 2022).

Lukšienės (2013, p. 60) teigimu, „Lietuvą įsivaizduojame kaip modernią demokratišką respubliką. Tam didžiam darbui reikia laisvo (gebančio laisvę kurti ir ja naudotis), doru, pasirengusio, išsiugdžiusio tvirtą patriotinę savimonę žmogaus. Piliečiu gimstama, tačiau sąmoningu piliečiu išaugama arba neišaugama“.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011 Nr. XI-1281) pabrėžiama, kad reikia sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės ir politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos Respublikos piliečiui.

Pilietiškumo kompetencijos ugdymas – tai vaikų ir jaunuolių pasirengimas aktyviai dalyvauti demokratinėje visuomenėje. Pilietinė kompetencija apima tris tarpusavyje susijusias funkcines dimensijas: pilietines žinias ir supratimą, pilietinius įgūdžius ir gebėjimus bei pilietines vertybes ir nuostatas. Jaunimas turi suprasti piliečio sampratą ir vaidmenį demokratinėje visuomenėje. Taip pat svarbu skatinti suvokti savanorystės ir visuomenei naudingos veiklos reikšmę. Pilietiškumo ugdymo turinyje nurodoma, kad be žinių, būtina ugdyti ir vertinti įgūdžius ir nuostatas (Diković, Zečević, 2020).

Mažų vaikų pripažinimas piliečiais yra palyginti naujas reiškinys švietimo srityje. Diskursai apie vaikus ir vaikystę formuoja idėjas apie mažus vaikus, kaip piliečius, o nacionaliniai pilietiškumo diskursai apibrėžia, koks gali būti pilietinis dalyvavimas (Phillips, Ritchie, Adair, 2020). Į vaiko pilietiškumo sąvoką žvelgiama iš demokratinio pilietiškumo pozicijos, ypač atsižvelgiant į dalyvavimą, kaip teisę ir būdą, siekti kitų pilietiškumo tikslų (Sierra-Cedillo, Sánchez ir kt., 2019). Priešmokyklinio ugdymo vaikų įtraukimo į socialinį gyvenimą priežastis yra šiuolaikinio, modernaus amžiaus poreikis, taip pat suvokimas, kad vaikystė yra lemiamas žmogaus ugdymo laikotarpis (Çelik, Bilgin, 2022).

Pilietiškos ir tautiškos asmenybės ugdymas yra nelengva užduotis, kuri pareikalauja atitinkamų kompetencijų ir jėgų. Pilietiškas formuojasi dar ikimokykliniame amžiuje ir būtent šeima šiuo metu vaikui daro didžiausią įtaką. Ugdymo įstaiga tik papildo tėvų mokymą, pilietiškumo ugdymą namuose,

todėl yra svarbu, kad vaikams suteikiamos žinios ir diegiamos vertybės sutaptų (Landsbergienė, 2019). Pilietiškumas pasireiškia vaikams kaupiant žinias apie savo artimiausią aplinką ir gimtąją šalį bei papildant jas naujomis žiniomis apie pasaulį. Vaikai geba pripažinti save kaip pasaulio piliečius, atpažinti ir kalbėti apie socialines problemas artimiausios aplinkos ir pasaulio kontekste, siūlyti pasaulinių problemų sprendimus ir aktyviai prisidėti prie švarios, saugios ir tvarios aplinkos kūrimo (Žegunienė, 2022).

Pilietiško kompetencijos ir pilietinio ugdymo tema yra nagrinėjama ir tyrinėjama: Deveikis ir Poviliūnas (1998) atskleidė pilietinio ugdymo galimybes pagrindinio ugdymo mokyklose; Civitas (1995) pateikė pilietinio ugdymo sampratą; Degėsys ir kt. (2006) sudarė pilietinės kompetencijos ugdymo programą bendrojo ugdymo įstaigų mokytojams; 1999 ir 2009 metais Lietuva dalyvavo tarptautiniame pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrime ICCS (The International Civic and Citizenship Education Study), kurio tikslas buvo nustatyti, kaip bendrojo lavinimo mokyklų jaunuoliai yra ugdomi tapti piliečiais bei kokią įtaką pasiekimams ir pilietinėms nuostatoms turi švietimo įstaigos; 2012 metais buvo atliktas kokybinis tyrimas, skirtas nustatyti, kokie yra bendrojo lavinimo bei profesinių mokyklų ir kolegijų, mokytojų, dėstytojų, mokinių bei studentų požiūriai į dabartines mokyklų galimybes ugdyti jaunimo pilietiškumą. Šis tyrimas buvo atliktas įgyvendinant pilietinio ugdymo projektą „Kuriamo Respubliką“. Pilietiško ugdymo aktualumą akcentavo Šalkauskis (1992), Maceina (2002), Jakavičius (1998), Gedvilienė ir Zuzevičiūtė (2007). Pilietiško tema Lietuvoje yra gausiai tyrinėta, tačiau tyrimų, atliktų siekiant išsiaiškinti pilietiško ugdymą(si) priešmokyklinio amžiaus grupėse, rasti nepavyko, todėl tikslinga išsiaiškinti, kaip ugdoma priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiško kompetencija ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo objektas – Priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiško kompetencijos ugdymas (is) ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo tikslas – Atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiško kompetencijos ugdymą(si) ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti pilietiško kompetenciją ir jos ugdymą(si) priešmokykliniame amžiuje.
2. Nustatyti priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiško kompetencijos ugdymo(si) praktinius veiklos aspektus ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, apklausa žodžiu (dalina struktūruotas interviu).

1. Pilietiško kompetencija ir jos ugdymas(is) priešmokykliniame amžiuje

Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2022) nuo 2022 metų įvedama nauja kompetencija – pilietiško kompetencija. Remiantis minėta kompetencija, vaikai turėtų gebėti: aptardami gyvenimiškas situacijas, skirti pilietišką ir nepilietišką, tinkamą ir netinkamą elgesį, aptarti svarbiausius susitarimus, elgesio taisykles ir jų laikytis. Bendradarbiauti su kitais bendrose veiklose, paisyti savo ir kitų poreikių, gerbti kito nuomonę, ieškoti visiems tinkamo sprendimo, puoselėti vertybes (pagarbą, draugystę ir pan.). Kartu su kitais dalyvauti kūrybiniuose projektuose, koncertuose, Lietuvos valstybinių švenčių renginiuose ir juose atlikti pasirinktą vaidmenį (groti, dainuoti, vaidinti, šokti ar pan.). Atpažinti ir pritaikyti pagrindinius kalendorinių švenčių, valstybinių švenčių, įstaigos tradicinių švenčių simbolius (herbą, vėliavą, himną, tautinius rūbus ir pan.), susipažinti su tautinės kultūros raiškos požymiais, domėtis tautosaka, etnokultūros tradicijomis, kalba, tarmėmis, tartis dėl bendrų sprendimų, siekti savo tautos ir kitų Lietuvoje gyvenančių tautų sutarimo. Savais žodžiais nusakyti, ką žino apie savo tautos tradicijas ir kuo jos skiriasi nuo kitų tautų tradicijų, su kuriomis yra susidūrę. Ugdytis pagarbą visų žmonių laisvėms ir teisėms. Dalyvaudami bendruomenėje, ugdyti savo pilietinę atsakomybę, kurti asmeninį santykį su šalies istorijos įvykiais. Pastebėti žmonių veiklos poveikį gamtai, jos ištekliams ir ugdytis suvokimą bei nuostatas juos tausoti, imtis iniciatyvos dalyvaujant įstaigos bendruomenės veikloje, skirtoje saugoti gamtą ir taupiai vartoti jos išteklius.

Pilietiško ugdymo tikslas ir paskirtis – įgyti žinių, įgūdžių ir vertybių, siejamų su demokratijos, kurioje dominuoja piliečiai, pobūdžiu ir praktika. Tikimasi, kad demokratinio pilietiško ugdymas sustiprins teisių ir pareigų suvokimą bei atsakomybės jausmą, reikalingą ugdytinių tapimui aktyviais

piliečiais (Crick, Lockyer, 2016). Žegunienė (2022) teigia, kad šiuolaikinė visuomenė susiduria su naujais iššūkiais ir socialinėmis problemomis, turinčiomis įtakos visiems žmonėms. Siekiant jas sėkmingai spręsti, patartina su vaikais kalbėtis apie šias problemas nuo ankstyvojo amžiaus.

Pasak Burvytės (2019), ikimokyklinis amžius priskiriamas aktyvaus pažinimo metui, kada formuojasi vaiko asmenybė, charakteris, požiūris, pomėgiai. Todėl pirmieji septyneri vaiko gyvenimo metai yra labai svarbus periodas, kuriame suteikiami sveikatos, protinio, dorovinio, darbinio ir estetinio ugdymo pagrindai. Kaip teigia Çelik, Bilgin, (2022), šiuolaikinė visuomenė suprato ikimokyklinio ugdymo svarbą. Priešmokyklinio ugdymo įtraukimo į socialinį gyvenimą priežastis yra modernaus amžiaus poreikis, taip pat suvokimas, kad vaikystė yra lemiamas žmogaus ugdymo laikotarpis.

Žegunienės (2022) teigimu, tarpkultūrinio ryšio sukūrimui svarbu nuo mažens skatinti vaikus ugdyti(s) savo tapatybę, tyrinėti savo ir kitas kultūras, plėsti pasaulėžiūrą, mąstyti kritiškai ir kūrybiškai apie savo vaidmenį pasaulyje, gebėti užmegzti ir palaikyti santykius su bendraamžiais ir suaugusiais, būti tolerantiškais. Pilietiškumas pasireiškia vaikams kaupiant žinias apie savo artimiausią aplinką ir gimtąją šalį, bei papildant jas naujomis žiniomis apie pasaulį. Vaikai geba pripažinti save kaip pasaulio piliečius, atpažinti ir kalbėti apie socialines problemas artimiausios aplinkos ir pasaulio kontekste, siūlyti pasaulinių problemų sprendimus ir aktyviai prisidėti prie švarios, saugios ir tvarios aplinkos kūrimo.

Ikimokyklinis amžius apibūdinamas kaip tinkamiausias laikas ugdyti pasaulio piliečius, gebančius atpažinti Lietuvos ir šiuolaikinio pasaulio problemas ne tik savo artimiausioje aplinkoje, bet ir suvokti sąsajas tarp savo artimiausios aplinkos ir pasaulio. Dewey (2014) teigia, kad visuomenė, ugdydama savo jaunuosius narius, kuria ateitį, kuri priklausys – kokios vertybės bus įdiegtos vaikams.

Pilietinė kompetencija apima tris tarpusavyje susijusias funkcines dimensijas: pilietines žinias ir supratimą, pilietinius įgūdžius ir gebėjimus bei pilietines vertybes ir nuostatas (Diković, Zečević, 2020). Pasak Gedvilienės ir Zuzevičiūtės (2007), pilietiškumo ugdymas tampa vis aktualesnis, siekiama prasmingos, kultūros ypatumus vertinančios integracijos. Tikimasi, kad demokratinio pilietiškumo ugdymas sustiprins teisių ir pareigų suvokimą bei atsakomybės jausmą, reikalingą ugdytinių tapimui aktyviais piliečiais (Crick, Lockyer, 2016). Pagal Degėšį (2006) pilietiškumo ugdymo esmė – tai procesas, kuris negali būti imituotas vien išorinių proceso elementų atkūrimu. Socialinis gyvenimas neįmanomas be pilietiškumo. Pasak Nefo (2021), pilietiškumo kompetencija – tai vertybės, nuostatos, suvokimas ir praktinio veikimo gebėjimai, įgalinantys ugdytis pilietinį tapatumą ir stiprinti pilietinę galią, kartu su kitais kūrybiškai ir socialiai atsakingai kurti demokratišką visuomenę, stiprinti Lietuvos valstybingumą tarptautinėje bendrijoje. Jis išskiria keturis pilietiškumo kompetencijos sandus: pilietinį tapatumą ir pilietinę galią, gyvenimą bendruomenėje kuriant demokratišką visuomenę, pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms bei valstybės kūrimą ir valstybingumo stiprinimą tarptautinėje bendruomenėje. *Pilietinis tapatumas ir pilietinė galia* pasireiškia, kai yra ugdomas piliečio ir valstybės santykio suvokimas, individo siejimas su valstybe, pagrindinių piliečio teisių ir pareigų žinojimas, gebėjimas jas paaiškinti, nusiteikimas prisiimti atsakomybę dėl valstybės ir visuomenės raidos, supratimas ir gebėjimas paaiškinti, kas yra pilietis (Nefas, 2021). Pasak Deveikio ir Poviliūno (1998), aiškinant pilietinės visuomenės principus, atspirties taškas yra žmogaus, jo santykiai su kitais žmonėmis, visuomene, valstybe. Todėl vienas iš esminių ugdymo uždavinių – ugdyti supratimą, kad priimant sprendimus reikia tam tikros kompetencijos ir gebėjimo suvokti, ką šis sprendimas reiškia pačiam žmogui ir aplinkiniams. *Gyvenimas bendruomenėje kuriant demokratišką visuomenę* Nefo (2021) teigimu, yra supratimas, kad teisinė sistema, prasidedanti kuriamų susitarimų laikymusi, yra demokratinio bendrabūvio pagrindas. *Pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms* pasireiškia, kai yra formuojamas gebėjimas įvardinti pagrindines žmogaus teises ginančius dokumentus, suvokti dokumentų prasmę ir institucijų funkcionalumą. Gebėjimas gerbti kito nuomonę ir kitokią pilietinę poziciją, formuojamas solidarumo jausmo suvokimas ne tik su šalia esančiais, bet ir viso pasaulio piliečiais. Ketvirtasis, taip pat labai svarbus pilietiškumo kompetencijos sandas, yra *valstybės kūrimas ir valstybingumo stiprinimas tarptautinėje bendruomenėje*, kuris pasak Nefo (2021) pasireiškia, kai yra bandoma suvokti įsipareigojimo gerbti ir saugoti Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir suverenumą svarbą, analizuoti politinius procesus ir juos kritiškai vertinti ir mokomasi suvokti, kad valstybė stiprinama ne tik ginant išorę, bet ir tausoiant žmoniškumus, kultūros ir gamtos išteklius. Ugdomas socialinio solidarumo jausmas bei aktyvaus dalyvavimo svarbos suvokimas tausoiant išteklius ir kuriant darnią aplinką.

Daugelis švietimo specialistų ir politikų iš tiesų mano, kad mokykloms ir kitoms švietimo įstaigoms tenka lemiamas vaidmuo ruošiant būsimąją kartą dalyvauti demokratijos procese (Biesta, 2007). Ikimokyklinio ugdymo pedagogai taiko įvairias strategijas demokratijos misijai įgyvendinti, iš kurių svarbiausios yra šios: suteikti vaikams galimybę dalyvauti, įsiklausyti į vaikų iniciatyvas ir suteikti ikimokyklinio ugdymo vaikams priemones, kurių reikia, kad jie galėtų imtis iniciatyvos ir daryti įtaką savo ugdymuisi (Enochsson, Ribaeus 2020). Pilietiškumo ugdymo svarba yra neabejotina, tačiau įgyvendinimo praktika yra nemenkas iššūkis pedagogams. Remiantis Nauckūnaite ir kt. (2019), galima teigti, vaikų mąstyseną, emocijų raišką, komunikabilumą labiausiai atitinka žaidimas. Teigiama, kad tai vienas iš efektyviausių ir labiausiai vaikų raidos aspektus atitinkantis ugdymo(si) būdas. Žaidimas leidžia vaikams įgyti naujų gebėjimų, įgūdžių, pasisemti patirties bei lavina jų mąstymą. Pilietiškumo kompetenciją galima ugdyti pasitelkiant įvairius būdus ir metodus - edukacinių filmų (pvz. gamtos užterštumą) žiūrėjimą, „žaislų mainus“, rengti projektus pilietiškumo tema, kurti situacinius žaidimus ugdant toleranciją, adaptuoti demokratiškumo žaidimus, literatūrinės kūrybos žaidimus – sukarpyta novelė, improvizacija ratu, fantazijos kelionė.

Apibendrinant galima teigti, kad kiekvienas vaikas yra svarbus visuomenės narys, turintis savo teises, laisves ir pareigas, kurio brandai ir tapimui žmogumi turi įtakos bendruomenė. Priešmokyklinis amžius yra laikomas lemiamu amžiaus tarpsniu, todėl yra labai svarbu, kokie vertybiniai pagrindai bus suteikti vaikui šiame jo gyvenime etape, nes būtent šiame amžiuje formuojasi vaiko asmenybė ir tapatybė. Pilietiškumo kompetencijos ugdymas tai – pilietinių ir demokratinių vertybinių nuostatų formavimas ir plėtojimas. Pilietiškumo kompetenciją priešmokykliniame amžiuje sudaro, kritinio ir kūrybiško mąstymo apie savo vaidmenį visuomenėje ugdymas, gebėjimas užmegzti ir palaikyti santykius su bendraamžiais ir suaugusiais, buvimas tolerantiškais, atsakingais, asmeninių teisių ir pareigų supratimas. Pilietiškumas priešmokykliniame amžiuje atsiskleidžia kaupiant žinias apie savo artimiausią aplinką ir gimtąją šalį, bei papildant jas naujomis žiniomis apie pasaulį. Šiam tikslui pedagogams yra rekomenduojama taikyti metodus ir būdus atspindinčius demokratijos vertybes, tokius kaip pasirinkimo, idėjų ir žodžio laisvė, suteikti galimybę ugdytiniui parodyti iniciatyvą ir kūrybiškumą, nes demokratiškas ugdymas ugdo pilietiškumą. Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad ugdyti galima įvairiais demokratiškumą ir pilietiškumą skatinančiais žaidimais ir veiklomis, kurie suteiktų vaikams supratimą apie Lietuvos istoriją, kultūrą, valstybines šventes, etnografinį palikimą, bei padėtų atsiskleisti savybėms, kurios būtinos demokratinės valstybės piliečiui.

2. Priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiškumo kompetencijos ugdymo(si) praktiniai veiklos aspektai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant nustatyti priešmokyklinio amžiaus vaikų pilietiškumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, buvo atliktas užsakomasis kokybinis tyrimas. Tyrimas atliktas 2023 m. kovo-balandžio mėn. Kauno lopšelyje-darželyje „X“. Pasirinktas kokybinio tyrimo duomenų rinkimo būdas – dalinai struktūruotas interviu. Šis būdas pasirinktas, nes padeda, kaip teigia Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016), gauti detalų supratimą apie tam tikrą reiškinį, identifikuoti socialiai konstruojamas prasmes apie šį reiškinį ir kontekstą, kuriame jis egzistuoja. Anot, Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) interviu metu tikimasi pasiekti rezultatų, atitinkančių kokybinio tyrimo tikslą. Teigiama, kad interviu metu siekiama atskleisti nuomonę, nuostatas, patirtis, motyvus, jausmus. Interviu atliekamas, kai norima sužinoti, tai ko negalime pamatyti tiesiogiai (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Interviu klausimai buvo parengti remiantis atliktos mokslinės literatūros analizės rezultatais. Pasak, Gaižauskaitės ir Mikėnės (2014), literatūros apžvalga sukuria conceptualius tyrimo pamatus, kurie leidžia suformuluoti tyrimo klausimus, sudaryti tyrimo planą. Taip pat padeda išsiaiškinti, kokie tyrimai jau buvo atlikti šia tema, atskleidžia jų rezultatus, arba galbūt parodo kokių duomenų dar trūksta šioje sferoje.

Šio tyrimo klausimyną sudaro 6 atviro tipo klausimai. Tyrime dalyvavo 7 priešmokyklinio ugdymo pedagogai. Informantai buvo pasirinkti atsižvelgiant į turimą kvalifikaciją, darbo patirtį, dirbant su priešmokyklinio amžiaus vaikais.

Socialiniuose tyrimuose galioja tyrėjo etikos kodeksas, tai etinių standartų, veiklos principų bei taisyklių rinkinys, kuriuo vadovaujama planuojant ir atliekant tyrimus. Šio tyrimo metu buvo laikomasi šių principų: tyrime dalyvavę respondentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir tema, kuriame jie dalyvavo savanoriškai, užpildė sutikimo dalyvauti tyrime formas. Buvo garantuojamas tyrimo anonimiškumas ir gautų rezultatų konfidencialumas (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014).

2.2. Tyrimo duomenys ir jų analizė

Atliekant tyrimo metu gautų duomenų analizę, kategorijos buvo išskirtos remiantis mokslinės literatūros analize, o subkategorijos – remiantis empirinio tyrimo rezultatais.

Pirmuoju klausimu buvo siekiama sužinoti, kaip pedagogai supranta pilietiškumo kompetencijos sąvoką. Interviu metu gauti duomenys buvo išskirti į kategoriją – *pilietiškumo kompetencijos samprata* ir 5 subkategorijas: *atsakingas požiūris, pilietiškas elgesys, pagarbus elgesys, meilė tėvynei ir šalies istorijos, papročių, tradicijų žinojimas* (1 lentelė).

1 lentelė. Pedagogų pilietiškumo kompetencijos supratimas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pilietiškumo kompetencijos samprata.	Atsakingas požiūris	„Pilietiškumas, tai atsakingas požiūris į tam tikrus dalykus“. „Tai yra atsakomybė, už savo aplinką, savo poelgius“.
	Pilietiškas elgesys	„Pilietiškumo kompetencijos ugdymas yra <...> pilietiškas elgesys“. „Pilietiškumas tai yra būti pilietiškam žmogui, auginti pilietišką asmenybę“.
	Pagarbus elgesys	„Man pilietiškumas yra draugystė, pagarbus elgesys“. „<...> pagarba kitiems piliečiams“.
	Šalies istorijos, papročių, tradicijų žinojimas.	„<...> tai kai vaikai supranta kokios tautybės jie yra <...> kiek jis žino apie savo šalį, kokius žino papročius, tradicijas“. „Man pilietiškumas yra <...> savo šalies istorijos žinojimas“.
	Meilė tėvynei	„Tai yra meilė savo tėvynei“. „Pilietiškumo kompetencijos ugdymas yra meilė savo tėvynei“.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2023.

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad pedagogai pilietiškumą supranta kaip atsakingą požiūrį į tam tikrus dalykus, atsakomybės jausmą už savo poelgius, aplinką. Dalis informantų pilietiškumo kompetencijos sampratą traktuoja kaip pilietišką elgesį ir priskiria pilietiškumo kompetencijos ugdymui(si) bei pilietiškos asmenybės auginimui(si).

Atliekant gautų duomenų analizę pastebėta, kad dalis informantų pilietiškumo kompetencijos sampratą tapatina su tokiomis vertybėmis kaip pagarba, bei meilė tėvynei. Pedagogai pilietiškumo kompetenciją supranta kaip santykius tarp žmonių, kurie yra grindžiami pagarba, draugyste ir meile. Dalis informantų pilietiškumo kompetenciją supranta kaip šalies istorijos, papročių, tradicijų žinojimą.

Apibendrinant tyrimo duomenis išryškėjo, kad pedagogai ne visiškai supranta pilietiškumo kompetencijos sampratą. Jie netapatina pilietiškumo kompetencijos su savo teisių ir pareigų žinojimu, veikla visuomenės labui, vidinėmis žmogaus nuostatomis. Pedagogai pilietiškumo kompetencijos sampratą apibūdina kaip atsakingą požiūrį į tam tikrus dalykus, atsakomybę už savo veiksmus; pilietišką elgesį, pilietiško asmens auginimą; pagarbų elgesį, pagarbą kitiems piliečiams; meilę tėvynei; šalies istorijos, papročių, tradicijų žinojimą.

Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti, kokios vertybės turėtų būti akcentuojamos, ugdant pilietiškumo kompetenciją. Analizuojant interviu metu gautus duomenis išskirta kategorija – *vertybės ugdant pilietiškumo kompetenciją* ir 5 subkategorijos: *draugystė, tolerancija, meilė tėvynei, pagarba, atsakomybė, istorijos, valstybės simbolikos žinios* (2 lentelė).

2 lentelė Akcentuojamos vertybės ugdant pilietiškumo kompetenciją.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vertybės ugdant pilietiškumo kompetenciją.	Draugystė	„Pirmiausia turbūt draugystė, kad pilietiškumas tai gebėjimas turbūt gyventi gražiai“. „Mokėjimas draugiškai gyventi, sugyventi“. „Mandagumas, meilė, draugystė, pagarba“.
	Tolerancija	„Tolerancija, vaiko atsakomybė, prieš, tarkim, draugus“. „<...> tolerancija aplinkai, aplinkiniams“.
	Meilė tėvynei Pagarba	„<...> meilė savo tėvynei“. „Pagarba, meilė tėvynei <...>“. „<...> meilė tėvynei <...>“. „Ugdant pilietiškumą manau, kad pagarba kitam“.
	Atsakomybė	„Rūpestingumas ir atsakomybė greičiausiai“. „Atsakomybė manyčiau, atsakomybė už savo poelgius“.
	Istorijos, valstybės simbolikos žinios.	„Kalba, istorijos žinios <...> ugdyti, kad vaikai gebėtų atpažinti pagrindinius valstybės simbolius, atributiką: herbą, vėliavą ir t.t.“

Šaltinis: sudaryta autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2023.

Remiantis atliktos mokslinės literatūros ir dokumentų analizės rezultatais, galima teigti, kad pilietiškumo vertybės yra tapatinamos su demokratijos vertybėmis, kurios persipina tarpusavyje. Bendrojoje pilietinio ugdymo programoje (2004) išskiriamos vertybės: žmogaus orumas, laisvė, lygybė, teisingumas ir teisėtumas, tolerancija, bei solidarumas. Taip pat vienas iš pilietiškumo kompetencijos sandų yra „gyvenimas bendruomenėje kuriant demokratišką visuomenę“, kuris apima gebėjimą gerbti demokratiškas vertybes ir gyventi bendruomenėje remiantis jomis.

Dalis informantų teigia, kad ugdant pilietiškumo kompetenciją akcentuoja draugystę, gebėjimą draugiškai gyventi, draugiškus tarpusavio santykius. Nors draugystė, Bendrojoje pilietinio ugdymo programoje (2004) nėra išskiriama kaip vertybė, tačiau galima daryti prielaidą, jog pedagogai draugystę, draugiškumą tapatina su solidarumu, kuris yra vienas iš demokratijos vertybių, kurios yra būtinos siekiant ugdyti pilietišką asmenybę.

Analizuojant informantų atsakymus pastebėta, kad dalis pedagogų, ugdydami pilietiškumo kompetenciją akcentuoja toleranciją, tolerancijos ugdymą aplinkai, aplinkiniams. Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintoje Bendrojoje pilietinio ugdymo programoje (2004) tolerancija minima, kaip viena iš vertybių, kurią būtina puoselėti, norint užauginti sąmoningus piliečius. Pasak Gražienės ir kt. (2021, p. 8), „vaikai turėtų mokytis būti geranoriški, tolerantiški vienas kitam ir žmonių įvairovei, suprasti, kad ne visi žmonės vienodi, bet kiekvienas jų – svarbus ir vertas atjautos bei draugiškumo“. Galima teigti, kad tolerancija yra viena iš demokratijos vertybių, todėl labai svarbu, kad vaikai suprastų, kas yra tolerancija ir ką reiškia būti tolerantišku, tiek sau, tiek kitiems aplinkiniams.

Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis, pastebėta, kad didžioji dalis informantų, kaip vieną iš pilietiškumo vertybių įvardina meilę tėvynei, bei pagarbą. Teigiama, jog būtent pagarba yra pagrindinė vertybė, kuri yra tarsi kitų demokratiškos vertybių pagrindas. Galima teigti, kad laisvė, lygybė, teisingumas ir tolerancija negali egzistuoti be pagarbos. Taip pat pastebėta, kad pedagogai meilę tėvynei tapatina su pagarba. Pedagogų požiūriu, tai yra dvi giminiškos vertybės, kurias būtina akcentuoti, ugdant pilietiškumo kompetenciją.

Kalbant apie pagrindines vertybes, ugdant pilietiškumo kompetenciją, dalis pedagogų paminėjo atsakomybę už savo poelgius, veiksmus. Remiantis Nefo (2021) išskirtais pilietiškumo kompetencijos sandais, galima teigti, kad atsakomybė minima kaip viena iš vertybių, kuri būtina ugdant pilietiškumo kompetenciją. Pastaroji apima socialinę atsakomybę dėl savo veiksmų ir jų pasekmių.

Dalis respondentų, kaip pagrindinę vertybę, ugdant pilietiškumo kompetenciją įvardino kalbos, istorijos, pagrindinių šalies simbolių (vėliava, herbas) žinojimą, kurie taip pat yra svarbūs ir minimi tarp svarbių sričių.

Apibendrinant tyrimo metu gautus duomenis galima teigti, kad pedagogai kaip pagrindines pilietiškumo vertybes įvardina draugystę, toleranciją, meilę tėvynei, pagarbą, atsakomybę, bei žinias apie šalies istoriją, tradicijas, kalbos žinojimą. Galima daryti prielaidą, kad pedagogai žino kai kurias pagrindines vertybes, tačiau ne visas. Tokios svarbios vertybės, kaip pagarba žmogaus laisvėms ir teisėms, lygybė, žmogaus orumas, bei solidarumas nebuvo paminėtos.

Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti, kaip pedagogai ugdo pilietiškumo kompetenciją. Analizuojant mokslinės literatūros analizės metu gautus duomenis išskirta kategorija – *tradiciniai*

pilietiškumo kompetencijos ugdymo(si) metodai ir 3 subkategorijos: pokalbiai, žaidimai pilietiškumo tema, valstybinių švenčių minėjimas (3 lentelė).

3 lentelė. Pilietiškumo kompetencijos ugdymo metodai.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Tradiciniai pilietiškumo kompetencijos ugdymo(si) metodai.	Pokalbiai.	„Pilietiškumas ugdomas pokalbių metu“. „Svarbiausia tai yra <...> pokalbiai“.
	Žaidimai pilietiškumo tema.	„Pilietiškumas ugdomas <...> lietuvių liaudies žaidimais, rateliais“. „Pilietiškumo vertybių skiepijimas taikant įvairius žaidimus <...>“. „Taikau įvairius žaidimus“. „Svarbiausia tai yra žaidimas“. „Žaidimai, pilietiškumo tema“.
	Valstybinių, tradicinių švenčių minėjimas.	„<...> švenčiamos šventės, pažindinama su papročiais ir tradicijomis“. „Minime visas valstybės šventes kartu su vaikais“. „<...> tradicinės šventės“.

Šaltinis: lentelė sudaryta autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2023.

Dalis respondentų pilietiškumo kompetenciją ugdo taikydami pokalbių metodą, integruoja pilietiškumo kompetencijos ugdymą į kasdienes veiklas. Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis pastebėta, kad dažniausiai pedagogų taikomas pilietiškumo kompetencijos ugdymo metodas priešmokykliniame amžiuje yra žaidimas. Taikant žaidimo metodą yra ugdomos vertybės, supažindinama su lietuviškomis tradicijomis. Visi informantai laikosi bendros nuomonės, kad žaidimas yra efektyviausias ugdymo metodas priešmokykliniame amžiuje ir pritaria Nauckūnaitės ir kt. (2019) teiginiui, kad vaikų mąstyseną, emocijų raišką, komunikabilumą labiausiai atitinka žaidimas ir tai vienas iš efektyviausių ir labiausiai vaikų raidos aspektus atitinkantis ugdymo(si) būdas. Žaidimas leidžia vaikams įgyti naujų gebėjimų, įgūdžių, pasisemti patirties bei lavina jų mąstymą.

Dalis respondentų teigia, kad pilietiškumo kompetenciją ugdo minėdami ir švęsdami valstybines šventes, dalyvaudami projektuose, akcijose. Pasak Landsbergienės (2019) su vaikais reikia kalbėti apie valstybines šventes, pavyzdžiui, artėjant Vasario 16-ajai, aptarti su vaikais šios šventės reikšmę ir svarbą Lietuvos piliečiams.

Apibendrinant tyrimo metu gautus duomenis, galima teigti, kad pagrindiniai pedagogų taikomi metodai pilietiškumo kompetencijai ugdyti(s) yra pokalbiai, įvairūs žaidimai pilietiškumo tema, bei ugdoma minint valstybines šventes. Iš tyrimo metu pateiktų atsakymų, galima pastebėti, kad pedagogai negalėjo įvardinti daugiau ir įvairesnių metodų, kurie padėtų ugdyti(s) pilietiškumo kompetenciją priešmokykliniame amžiuje. Remiantis Žegunienės (2022) teiginiais, pilietiškumas pasireiškia vaikams kaupiant žinias apie savo artimiausią aplinką ir gimtąją šalį, bei papildant naujomis žiniomis apie pasaulį. Tad galima teigti, kad pedagogai iš dalies supranta, kokiais būdais galima ugdyti pilietiškumo kompetenciją, tačiau nepasižymi jų taikymo įvairove.

Apibendrinant empirinio tyrimo metu gautus duomenis išryškėjo, kad pedagogai ne visiškai supranta pilietiškumo kompetencijos sampratą. Empirinio tyrimo duomenys atskleidė, kad jie pilietiškumą apibūdina kaip atsakingą požiūrį į aplinką, bei atsakomybės jausmą už savo poelgius. Dalis respondentų pilietiškumą pateikia kaip pilietišką, pagarba grįstą elgesį su kitais piliečiais. Kitų informantų nuomone, pilietiškumo kompetencija, tai šalies istorijos, papročių, tradicijų žinojimas, asmens tapatinimas su šalimi, kurioje jis gimęs, bei meilė jai. Pastebėta, kad informantai neįvardino tokių bruožų kaip savo teisių ir pareigų žinojimas, veikla visuomenės labui, vidinės žmogaus nuostatos. Pilietiškumo kompetencijos ugdymas yra labai svarbus jaunų vaikų ugdymo aspektas, kuris turi būti pradedamas priešmokykliniame amžiuje, o jo pradmenys turi būti pradedami diegti šeimoje ir toliau nuosekliai tęsiami ugdymo įstaigose bei bendruomenėje, kurioje vaikas auga.

Kaip tradicinius metodus padedančius ugdyti pilietiškumo kompetenciją priešmokykliniame amžiuje, pedagogai įvardino pokalbius bei įvairius žaidimus pilietiškumo tema. Pastarieji jų teigimu yra efektyviausia ugdymo priemonė, kurios dėka vaikai informaciją įsisavina efektyviausiai. Pedagogai kaip kitą pilietiškumo kompetencijos ugdymo būdą išskiria valstybinių švenčių minėjimą. Pastebėta, kad pedagogai neišskyrė daugumos metodų minimų mokslinėje literatūroje, tokių kaip edukaciniai filmai, išvykos, projektai pilietiškumo tema, demokratinių vertybių puoselėjimas bei kt. Tad galima daryti prielaidą, jog pedagogams trūksta žinių, reikalingų vaikų pilietiškumo kompetencijai ugdyti. Ugdamas pilietiškumo kompetenciją, akcentuojamos tokios vertybės kaip: draugystė, tolerancija, meilė tėvynei,

pagarba, atsakomybė, bei žinios apie šalies istoriją, tradicijas, kalbos žinojimas, kurios informantų teigimu yra visos vienodai svarbios ir turėtų būti ugdoma jų visuma, nė vienos neišskiriant. Galima teigti, kad pedagogai paminėjo svarbius aspektus, būtinus pilietiškumo kompetencijos ugdymo procese, tačiau neįvardino pagrindinių demokratinių vertybių (pagarba žmogaus laisvėms ir teisėms, lygybė, žmogaus orumas, bei solidarumas), kurios mokslinėje literatūroje yra akcentuojamos, kaip pamatinės pilietiškumo kompetencijos vertybės.

Išvados

1. Pilietiškumas – tai savo teisių ir pareigų valstybei supratimas, pilietiškumo vertybių puoselėjimas, psichologinės žmogaus nuostatos ir doroviniai principai, valstybei naudinga veikla ir gerovės jai siekimas. Pilietiškumo ugdymas yra šeimos, švietimo institucijų ir visuomenės pareiga. Kiekvienas vaikas yra svarbus visuomenės narys, turintis savo teises, laisves ir pareigas, kurio brandai ir tapsmui žmogumi turi įtakos bendruomenė. Pilietiškumo kompetenciją priešmokykliniame amžiuje sudaro, kritinio ir kūrybiško mąstymo apie savo vaidmenį visuomenėje ugdymas, gebėjimas užmegzti ir palaikyti santykius su bendraamžiais ir suaugusiaisiais, buvimas tolerantiškais, atsakingais, asmeninių teisių ir pareigų supratimas. Pilietiškumo ugdymas priešmokykliniame amžiuje vyksta kaupiant žinias apie savo artimiausią aplinką ir gimtąją šalį, bei pasaulį. Ši kompetencija ugdoma demokratiškumą ir pilietiškumą skatinančiais žaidimais ir kitomis veiklomis.

2. Apibendrinant empirinio tyrimo metu gautus duomenis pastebėta, kad pedagogai paminėjo svarbius aspektus, būtinus pilietiškumo kompetencijos ugdymo procese, bet neįvardijo tokių bruožų, kaip savo teisių ir pareigų žinojimas, veikla visuomenės labui, formuojant vidines žmogaus nuostatas, kurios mokslinėje literatūroje yra akcentuojamos, kaip pamatinės pilietiškumo kompetencijos vertybės. Pagrindiniai pedagogų taikomi metodai pilietiškumo kompetencijai ugdyti(s) yra pokalbiai, įvairūs žaidimai pilietiškumo tema, bei ugdoma minint valstybines šventes. Stokojama demokratinių vertybių perteikimo būdų ir metodų taikymo įvairovės ugdymo(si) procese. Pilietiškumo kompetencijai ugdyti(s) ikimokyklinio ugdymo įstaigoje reikėtų tikslingai į ugdymo(si) procesą įtraukti įdomių, neįprastų veiklų, kurios padėtų vaikams geriau sutelkti dėmesį ir perimti demokratines vertybes.

Literatūra

1. Burvytė, S. (2019). *Sumanioji edukacija vaikų žaidimuose. Metodinė priemonė*. Vilnius.
2. Baliutavičius, J. V., Rickevičiūtė, E. (1998). *Pilietinės visuomenės pagrindų programa I-II gimnazijos klasėms*. Iš Deveikis, L., Poviliūnas, A. (1998) *Pilietinis ugdymas mokykloje*. AB OVO.
3. Çelik, B., Bilgin, R. (2022). *Pre-School Education and Different Approaches That Emerged in Historical Development. International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 9(3). [žiūrėta 2022-11-02] Prieiga per internetą: <http://eprints.tiu.edu.iq/1121/1/ijsses.v9i3p217.pdf>
4. Crick, B., Lockyer, A. (2016). *The Political Status of Children and Young People. Iš Education for Democratic Citizenship: Issues of Theory and Practice*. Routledge. [žiūrėta 2022-11-05]. Prieiga per internetą: <https://search-ebsohost-com.db.kaunokolegija.lt/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1480587&site=ehost-live>
5. Civitas (1995). *JAV pilietinio ugdymo metmenys*. Vilnius: Leidybos centras.
6. Degėsys, L., Bakanas, P., Simutyte, Ž. (2021). *Pilietiško pagrindų bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijos. Metodinės rekomendacijos*. [žiūrėta 2022-11-16] Prieiga per internetą: <https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2021-08-16/IR/%C4%AEgyvendinimo%20metodin%C4%97s%20rekomendacijos.%20Piliet%C5%A1kumo%20p..pdf>
7. Deveikis, L., Poviliūnas, A. (1998). *Pilietinis ugdymas mokykloje*. AB OVO.
8. Dewey, J. (2014). *Demokratija ir ugdymas. Įvadas į ugdymo filosofiją*. Klaipėda: Baltic printing house.
9. Diković, M., Zečević, M. (2020). *Children and youth's acquisition of the civic competence: a comparative analysis of the Republic of Croatia and England*, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 33:1,1222-1239. [žiūrėta 2022-11-03] Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1710235>

10. Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: Apklausa. Vadovėlis*. Vilnius.
11. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vadovėlis*. Registrų centras: Vilnius.
12. Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V. (2007). *Edukologija. Mokomoji knyga studentams*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
13. Gražienė, V., Jonynienė, V., Kondratavičienė, R. ir kt. (2021). *Patirčių erdvės. Rekomendacijos priešmokyklinio ugdymo pedagogui. I ir II knygos*. Vilnius. [žiūrėta 2022-11-15] Prieiga per internetą: <https://www.emokykla.lt/titulinis/pradzia/rekomendaciju-priesmokyklinio-ugdymo-pedagogams-patirciu-erdves-rinkinys/46001>
14. Holle, A. (2022). *Some thoughts on civic education: Lessons from the international literature. Intersections*. East European Journal of Society & Politics, 8(1), 51–71. [žiūrėta 2022-11-03] Prieiga per internetą: <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.17356/ieejsp.v8i1.692>
15. Landsbergienė, A. (2019). *Pradinukų abėcėlė : tėvams ir mokytojams*. Dvi tylos.
16. Lukšienė, M. (2013). *Jungtys*. Vilnius: Alma litera.
17. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2011). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. [žiūrėta 2022-11-10] Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>
18. Nauckūnaitė, Z ir kt. (2019). *Lituanistinio švietimo integruota programa*. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. V-715. [žiūrėta 2022-11-16] Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/17800>
19. Nefas, M. (2021). *Pilietiškumo kompetencija*. [žiūrėta 2022-11-20] Prieiga per internetą: https://www.mokykla2030.lt/wp-content/uploads/2021/10/Pilietiskumo-kompetencija-su-prieNmokykliniu_2021-09-20.pdf
20. Phillips, L. G., Ritchie, J., Adair, J. K. (2020) *Young children's citizenship membership and participation: comparing discourses in early childhood curricula of Australia, New Zealand and the United States, Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 50:4, 592-614. [žiūrėta 2022-11-03] Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/03057925.2018.1543578>
21. Žegunienė, V. (2022). *Prie-School Global Citizenship Education: an Ethnographic Study. Regional Formation & Development Studies*, 37(2), 226–238. [žiūrėta 2022-11-10] Prieiga per internetą: <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.15181/rfds.v37i2.2437>

CITIZENSHIP COMPETENCE EDUCATION OF PRE-SCHOOL CHILDREN IN A PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Dr. Sigita Saulėnienė, Emilija Trepeikaitė

Summary

Relevance of the topic. The article aims to find out how the citizenship competence of preschool children is developed in a preschool educational institution. At first, the article discusses citizenship competence and its development(s) in preschool age. Then, the practical aspects of the development of citizenship competence of preschool children in a preschool educational institution are determined. A commissioned qualitative study was carried out in 2023. March-April In Kaunas nursery-kindergarten "X". The following research methods were used: analysis of scientific literature and documents, oral interview (partially structured interview). The research results revealed: citizenship competence in preschool age is defined as the formation and development of civic and democratic values. Citizenship competence consists of the following components: civic identity and civic power, living in a community in the creation of a democratic society, respect for human rights and freedoms, and state building and strengthening of statehood in the international community. The analysis of the data of the empirical study highlighted the problems of the implemented citizenship education content. Attention should be drawn to the knowledge of the rights and duties of citizens, activities for the benefit of society, forming the internal dispositions of a person. There is a lack of ways and methods of imparting democratic values in the process of diversity education. Thus, it can be assumed that it is appropriate to pay more attention to the development of citizenship competence in preschool education, by including interesting, unusual activities in the educational process, which would help children focus better and adopt democratic values. **The object of the research.** Development of citizenship competence of pre-school children in a pre-school educational institution. **The aim of the research.** To reveal the citizenship competence development of preschool children in a preschool educational institution. **Objectives of the research:** to discuss citizenship competence and its development in preschool age; to determine the practical aspects of the development of citizenship competence of

pre-school children in a pre-school educational institution. **Research methods.** Analysis of scientific literature and documents, oral survey.

Conclusions:

1. Citizenship competence is the formation and development of civic and democratic value attitudes, which consists of the components of citizenship competence: civic identity and civic power, living in a community in the creation of a democratic society, respect for human rights and freedoms, and the creation of a state and strengthening of statehood in the international community. Citizenship competence in preschool age consists of developing critical and creative thinking about one's role in society, the ability to establish and maintain relationships with peers and adults, being tolerant, responsible, and understanding personal rights and responsibilities. Citizenship in the preschool age is revealed by accumulating knowledge about one's immediate environment and home country, and supplementing it with new knowledge about the world. It is appropriate to develop citizenship competence through various games and activities that promote democracy and citizenship.

2. The analysis of empirical research data highlighted the problems of the implemented citizenship education content. Attention should be drawn to the knowledge of the rights and duties of citizens, activities for the benefit of society, forming the internal dispositions of a person. There is a lack of ways and methods of imparting democratic values in the process of diversity education. Thus, it can be assumed that it is appropriate to pay more attention to the development of citizenship competence in preschool education, by including interesting, unusual activities in the educational process, which would help children focus better and adopt democratic values.

Key words: pre-school education, citizenship competence, citizenship competence development.